

פרשת ויחי - עולי עין

בפרשתנו מסופר גם על הברכות הנשגבות שברך יעקב אבינו את כל אחד ואחד מבניו. בכל ברכה וברכה שברך יעקב גנוזים רמזים עצומים על כל אשר יארע עם כל שבט ושבט לדורי דורות עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

ובברכתו של יעקב ליוסף הוא אומר: "בן פורת יוסף, בן פורת עֵינ" (בראשית מט, כב), ומפרשים חז"ל סיפסומו. מהב תטלוש ערה יע ויאו, ייעה לע סילוע וערזו פסויש ושוריפ "יַעֲיָלֶע" רשא (א, כ תוכרב) חז"ל שיוסף זכה לכך מידה כנגד מידה: "עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו" (שלא הביט באשת אדוניו פוטיפר), אין עין הרע שולטת בו". וכדי להבין את העומק שבזה, יש להרחיב מעט את הדיבור בביאור מושג זה הנקרא "עין הרע", גורמיו והסגולות להנצל ממנו:

סוג אחד של עין הרע הוא זה הנובע מהתפעלות יתירה של הסביבה מכשרונותיו המיוחדים של האדם או מהצלחה מופלאה שבאה לו באורח פלא וכל כיו"ב. סוג זה של עין הרע יכול לבוא על האדם אפילו מאנשים כשרים וטובים, ואף מאוהביו הקרובים אליו ביותר.

סימוכין לכך אנו מוצאים במעשה המובא בגמרא (בבא בתרא יד, א) על רב אחא בר יעקב שהצליח לכתוב ספר תורה במידות ונוי מיוחדים מאוד ובלתי שכיחים. כששמעו זאת החכמים התפעלו מכך עד מאוד ונתנו בו עיניהם, וגרם הדבר שזמן קצר לאחר מכן הוא נפטר לעולמו.

דוגמא נוספת לכך מתקופה מוקדמת יותר אנו מוצאים גם בנוגע לחנניא מישאל ועזריה שהושלכו לכבשן האש על ידי נבוכדנצר הרשע משום שסרבו להשתחוות לצלם, ונעשה להם נס עצום שלא נשרפו כלל, ואף ריח של אש לא שלט בבגדיהם (ראה דניאל פרק ג).

המענין הוא שממעשה זה ואילך לא הוזכרו יותר קדושים אלו בכתובים כלל, ולפי דעה אחת בגמרא מהב הנתני מהל עראש לודגה סנהמ רוביצה ברקב התייהש תולעפתהה בורמש מושמ והז (א, גצ וירדהנס) עין הרע, ותוך זמן קצר נפטר מן העולם.

ולמעלה מכך, יש ללמוד זאת מענין לוחות הברית הראשונות שהיו מעשה אלוקים, ונחצבו מתחת כסא כבודו יתברך, והיה יופיים מבהיק להפליא ומרהיב כל עין. גם המעמד בו הם ניתנו היה מלא בסממנים

מושכי עין, כמו שכתוב: "ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאוד... והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש" (שמות יט, טז-יח), וסופן שהשתברו, וכפי שמפרש רש"י (שם לד, ג) ש"על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלות שלטה בהן עין רעה". ולכן הלוחות השניות ניתנו בצינעה גדולה כדי להסתירם מן העין, ובזכות זה התקיימו.

והעצה להינצל מסוג זה של עין הרע הנובע מהתפעלות היא להצניע עד כמה שניתן את הכשרונות המיוחדים שנתן לו האל, וכן את ההצלחות המופלאות שפוקדות אותו, ולא לגרום לעורר סביבו התפעלות יתירה, וכך תמיד תמשיך ההצלחה להאיר לו פנים.

כמו כן הורים שזכו משמים לילד בעל כשרונות מיוחדים או מידות אציליות וכדומה, ישתדלו עד כמה שניתן להצניע זאת, ולא לגרום לעורר סביבו התפעלות יתירה, כיון שהתפעלות זאת עשויה לגרום לו נזק רב. ולפעמים קורה שבצעירותו של ילד הוא מוצלח ומיוחד, וכאשר הוא גודל פתאום הוא נסוג לאחור ויורד מטה מטה. כנראה שלא הצניעו את כשרונותיו די הצורך, וההתפעלות שהיתה סביבו הזיקה לו.

מאידך אם לא נחל האדם בענין מסוים הצלחה גדולה, והבריות מדברים על חוסר הצלחתו, ישמח מכך עד מאוד, כיון ששיחה זו שבפי הבריות מגינה עליו מפני עין הרע, ומסלקת מעליו נזקים רבים. ובכלל, יש לדעת שלא צריך להיות מושלם בכל, וגם בחסרונות יש פעמים רבות ברכה גדולה.

והנשים צריכות להיזהר זהירות יתירה מפני סוג זה של עין הרע, מפני שבטבע העולם (לצערנו) הן מושכות את העין להביט בהן. ועל כן אשה שיוצאת לרחוב מקושטת במידה המושכת ביותר את העין גורמת לעצמה בכך נזקים חמורים ביותר, וכל הסתכלות שמסתכלים בה וחומדים אותה, מושכת עליה עין רעה וקשה. כמו כן אסור לאשה בשום אופן שבעולם לפרסם את תמונתה ברחוב (גם אם זה כדי לפרסם את העסק שלה וכו'), כי כל הסתכלות שישתכללו בתמונתה ויחמדו אותה תגרום לה נזקים חמורים ביותר, ותנעול בפניה את כל שערי ההצלחה הן בגשמיות והן ברוחניות. ובפני ילדיה היקרים

והנה עד כה עסקנו בסוג העין הרע הנובע מהתפעלות, אך מלבד סוג זה, ישנו סוג אחר של עין הרע הנובע מקנאה וצרות עין של אנשים בעלי לב רע בהצלחתו וטובתו של האדם. סוג זה של עין הרע קשה ומסוכן הרבה יותר מן הראשון, וכדי להינצל ממנו לא די בהצנעת הכשרונות וההצלחה וכו' כנ"ל.

על סוג קשה זה של עין הרע דרש רב בגמרא (בבא מציעא קז, ב) את הפסוק: "והסיר ה' ממך כל חולי". "הער יע, יועה וזו, וב סיילת סיאלוחה לכש רבד - ילוח לכ": מש י"שר שרפמש יפכו, (וט, ז מירבד) למסקנה זו הגיע רב בעקבות נסיון שעשה בבית הקברות, אשר על ידי יחודים וכוונות הצליח לעמוד על

סיבת פטירתם של כל אלו שקבורים שם, ומצא שמכל מאה נפטרים, תשעים ותשע מתוכם נפטרו מפני עין רעה, ורק אחד נפטר כדרך כל הארץ.

ועצה כיצד להנצל מסוג זה של עין הרע עלינו ללמוד מיוסף הצדיק, אשר משחר נעוריו התמודד כנגד עין רעה זו (וסימנך: "יוסף" גמטריא "קנאה"), כשחלם בבית אביו את חלומותיו המראים שעתידים כל אחיו לכרוע ברך לפניו ולהכנע תחתיו, אף שהוא הצעיר מביניהם, ומפני כן התעוררה בלב אחיו קנאה גדולה כלפיו, כמו שכתוב "ויקנאו בו אחיו" (בראשית לז, יא), ועד שמחמת קנאה זו הוסכם אצל אחיו לעשות הכל כדי לבטל את חלומותיו: מתחילה חשבו להורגו, אחר כך השליכוהו לבור מלא נחשים ועקרבים, ולבסוף מכרוהו לישמעאלים, עד שהורד מצרימה.

ומה ששמר על יוסף והצילו מפני עינם הרעה של אחיו נרמז בדברי חז"ל שהזכרנו לעיל: "עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו, אין עין הרע שולטת בו", אשר (מלבד פשוטו של המאמר שלא רצה להביט באשת אדוניו כנ"ל) פירושו הרחב של מאמר זה הוא שבליבו של יוסף היתה קבועה מידה נפלאה שלא לזון את עיניו ולא להביט כלל במה שאינו שייך לו. יוסף מעולם לא קינא באיש, ולא חמד בליבו את מה ששייך לזולתו.

יוסף היה מרוכז רק במה ששייך לו, ותמיד היה שמח בחלקו והרגיש שלא חסר לו מאומה, ועל כן מעולם לא צרה עינו ולא דאב ליבו בהצלחתו של מישהו אחר, וזה הצילו מן העין הרעה.

כי סוג זה של עין הרע הנובע מקנאה וצרות עין אינו יכול לשלוט אלא במי שיש בו (מעט על כל פנים) ממידות רעות אלו של קנאה וצרות עין בהצלחת וטובת הזולת, ולכן עין הרע זה תופס בו, בבחינת "מצא מין את מינו". אך מי שליבו טהור ממידות רעות אלו, ואינו מקנא באיש, ועינו לא צרה באיש, אלא אדרבה, הוא שמח בהצלחתו וטובתו של כל אחד מישראל ועינו טובה עליהם, אין העין הרעה של הקנאים ובעלי הלב הרע יכולה לשלוט בו כלל ועיקר.

ולא רק ביוסף וזרעו אינה שולטת העין הרעה, אלא גם בכל מי שהולך בדרכו של יוסף הצדיק ודבק במידותיו הנפלאות. ובזה יובן מה שמובא בגמרא (ברכות נה, ב) שמי שנכנס לעיר וחושש מפני עין רעה יאמר: "אני מזרעו של יוסף הצדיק שאין עין הרע שולטת בהם". והיינו שגם אם הוא לא ממש מזרעו של יוסף, מכל מקום יכול לומר כן, כיון שכל מי שהולך במידותיו של יוסף נקרא "זרעו של יוסף" (ועיין במהרש"א בחדא"ג שם).

וזו עיקר עבודת האדם בעולם, לסלק מליבו את מידת הקנאה ההורסת לאדם את חייו, ומוציאתו מן העולם.

וכתב בספר הק' ראשית חכמה (שער הענוה פרק ז) וז"ל: "המקנא חומס נפשו, כי הוא מתאבל תמיד ושכלו מתחסר מרוב קנאה הטמונה בו, ואין ליבו פנוי ללמוד ולהתפלל בכוונה ולעשות מעשים טובים. וכל אדם מוצא טעם מתוק חוץ מהמקנא, כי אינו טועם טעם מתוק במאכלו עד שתשוב הטובה מחבירו... ואמר החכם אל תקנא בחבירך על אשר יש לו, כי הוא ינעם, ואתה תשבע דאגה ויגון וצער וצוקה וצרה".

ובדומה לזה כתב הרמח"ל (מסילת ישרים פרק יא) וז"ל: "הקנאה גם היא אינה אלא חסרון ידיעה וסכלות, כי אין המקנא מרויח כלום לעצמו וגם לא מפסיד למי שהוא מתקנא בו, ואינו אלא מפסיד לעצמו, וכמאמר הכתוב שזכרתי "ופותה תמית קנאה" (איוב ה, ב). ואמנם, יש מי שסכלותו רבה כל כך עד שאם יראה לחבירו איזה טובה יתעשש בעצמו וידאג ויצטער, עד שאפילו הטובות שבידו לא יהנוהו מצער מה שהוא רואה ביד חברו, והוא מה שאמר עליו החכם "ורקב עצמות קנאה" (משלי יד, ל).

ושורש הקנאה היא הכפירה הסמויה אשר בלב האדם, שאינו מאמין שכל מה שנעשה בעולם נגזר אך ורק על ידי הקב"ה, ולכן מתרעם הוא על הצלחותיו של הזולת ומלא צער על כך.

והתרופה היחידה לחולי הקנאה היא חיזוק באמונה הצרופה שהכל כאשר לכל מושג בהשגחתו הפרטית של הבורא יתברך, ומה שנתן לו הבורא הוא מה שטוב לו ונצרך לו, ואין לו לקנאות בזולתו, ובאמונה זו ישיש וישמח, ויהיה רק מלא שמחה תמיד.

